

Ruiaantekeningen van boerenzwaluw vangsten

Jan de Jong

Tijdens het boerenzwaluw (inclusief RAS) onderzoek in 2012 en 2013 is in het voor- en najaar door mij extra gelet of er ook rui aan handpennen en staartpennen kon worden vastgesteld. In 2012 en 2013 heb ik in Friesland bij drie boerenzwaluwen rui vast kunnen stellen. Daarbij vielen enkele bijzonderheden op die het vermelden waard zijn. In dit korte artikel een opgave van deze ervaringen.

Rui

De rui van de handpennen start normaal in het overwinteringsgebied maar kan volgens de literatuur (Cramp 1983) soms al in het broedgebied in september/oktober of nog eerder aanvangen. Nog niet volledig geruide staartpennen zouden bij aankomst in het broedgebied (maart/april/mei) nog te zien kunnen zijn bij enkele boerenzwaluwen (Bub 1981), doch dit is door mij (nog) niet vastgesteld in Friesland. Daarbij is het natuurlijk van belang dat er terdege gelet wordt op het tellen van het aantal aanwezige staartpennen en de controle van de nog deels blauwe veerschachten van de onvolgroeide staartpennen. Bij de handpennen is dit tellen van de pennen erg belangrijk, de start van de rui van P1 (van binnenuit) kan vooral in de maanden september /oktober daardoor gemakkelijk over het hoofd worden gezien.

Resultaten

Op 10 september 2012 werd een volwassen boerenzwaluw man (NLA. AV...49322) in Grou geringd (foto Figuur 1) die de binnenste handpennen van P1 van beide vleugels nieuw had met een ruiscore van 5 (500000000). Deze had de rui dus wel gestart doch kennelijk ook weer onderbroken. De buitenste staartpen rechts mist en van de staartpennen rechts was T2 geheel nieuw. Biometrie: Vleugel 127.0 mm, staart 105.0 mm, staartvork 62.0 mm en witte vlek 28.0 mm. Vogel was in goede conditie, gewicht 20.2 gram en vetscore 3 (volgens Busse, P.1974).

Op dezelfde dag werd er in Warga een volwassen man boerenzwaluw teruggevangen (NLA. AJ...86634) die gestart was met de rui van handpennen P1 en P2 met ruiscore 3 (120000000). Deze boerenzwaluw miste de buitenste staartpen rechts en had een vleugel van 119,0 mm, witte vlek van 31.0 mm en een gewicht van 19.2 (vetscore 1). Enkele borstveren waren al vernieuwd.

Doch een vangst van een boerenzwaluw op 10 juli 2013 met ruistadia in vleugel en staart aan de Tjeukemeeroever bij Rohel (geringd met NLA AV...48539) was wel een van de opmerkelijkste boerenzwaluwen tot nog toe. Een dergelijk ruipatroon heb ik nog niet eerder vast kunnen stellen in Friesland.

Figuur 1. 10 september 2012. Boerenzwaluw man na eerste kalenderjaar met onderbroken rui van handpennen te Grou (Friesland) geringd (Jan de Jong).

De vogel is kennelijk in de winter van 2012-2013 in zijn overwintergebied in Afrika (of elders) gestopt tijdens het ruiproces van de handpennen en heeft de rui van deze pennen permanent onderbroken. De vogel heeft kans gezien dit te overleven en is toch in het voorjaar van 2013 vertrokken naar zijn broedgebied. De beide binnenste staartpennen T1 (links/rechts) zijn echter wel nieuw, de linker net niet volledig uitgegroeid. De beide buitenste T6 zijn gevallen en de rechter T3 is in groei en heeft duidelijk een afwijkende (wazige) vlekkening. Een erg verstoord rui patroon dus.

Figuur 2. 10 juli 2013. Vangst van een boerenzwaluw in handpen rui aan het Tjeukemeer bij Rohel (Jan de Jong).

Kijken we naar de foto (Figuur 2) van deze boerenzwaluw dan zien we een onderbroken rui van de handpennen begin juli. Van de linker vleugel zijn P1, P2, P3 en P4 nieuw en uitgegroeid, P5 is nieuw en nog in de groei en de handpennen P6 t/m P9 zijn oud.

Ruiscore links is 24 (555540000). Van de rechter vleugel zijn de handpennen P1, P2, P3 nieuw en uitgegroeid, P4 is nog niet volledig uitgegroeid, P5 is gevallen en P6 t/m P9 zijn oude pennen. Ruiscore rechts is 20 (555410000). De volgorde van de rui is precies op het moment gestopt (P5) waarop eigenlijk de rui van de staartpennen T1 zou moeten beginnen. In de literatuur (Cramp 1983) staat vermeld dat de rui van de staartpen T1 (binnenste) gelijk begint met P5, dit klopt ook vrijwel in deze situatie doch de verdere rui is daarna onderbroken. Normale rui van de staartpennen is T1, 2-3-4-6-5 of T1, 2-3-6-4-5. Daarbij opgemerkt dat T6 (de langste buitenste pen) vaak de laatste in groei is, soms zelf nog bij terugkeer in het broedgebied. Dat laatste is niet overal bekend bij boerenzwaluwringers in ons land en er wordt mogelijk ook niet op gecontroleerd!

De veren van het bovenkleed (rug en stuit in Figuur 3) zijn duidelijk alle vernieuwd, evenals de tertials en een deel van de armpendekveren en handpendekveren. Ook een deel van de kruin, keel en kin is niet geruid (Figuur 3) in het overwintergebied. RAS ringers aan boerenzwaluwen zouden de rui (vleugels en staart) en de partiële rui goed moeten controleren om er achter te kunnen komen of het individu de ruistadia in zijn overwintergebied goed heeft doorlopen. Helaas was ik door familieomstandigheden vanaf 1 september 2013 niet in de gelegenheid om nog late broedvogels te controleren.

Figuur 3. 10 juli 2013. Boerenzwaluw met een duidelijk gestoorde partiële rui van kop en keel aan het Tjeukemeer bij Rohel (Jan de Jong)

Aanbevelingen betreffende ruicontrole.

Staartpennen.

De controle van de mogelijk niet volledig geruide staartpennen in maart /april/mei is gemakkelijk te realiseren als men deze consequent bij elke volwassen vogel uitvoert. Let daarbij op of er ook nog een **klein deel van de blauwe bloedspeel** zichtbaar is (vooral in **beide** T6). Pas op, dit vergt enige ervaring. Blaas daarbij tegen onderkant van de pennen als je met een dun meetlatje de onderstaartdekveren voorzichtig naar beneden duwt. Soms zijn er ook grote verschillen in de lengte van de T6 toppen zichtbaar.

Rui van de staartpennen op dezelfde wijze noteren als de methode van Ginn & Melville (1983)

Voorbeeld notitie rui staartpennen;

L (555554) R (555554).

L is de linker staartpennen en R is de rechter. 4 is daarbij de buitenste staartpen T6.

In dit voorbeeld is de eerste 5 de binnenste T1, de ruiscoring wordt dus van binnen naar buiten genoteerd.

De maximale score kan dus 30 zijn. In dit voorbeeld is de score dus 29.

Is er geen blauwe bloedspeel zichtbaar (geen rui) en toch een duidelijk lengte verschil van de linker en rechter staartpen aanwezig maakt dan een aantekening van dit verschil bij het individu.

Handpennen.

Gezien de ervaringen, vooral in 2012, lijkt het me aannemelijk dat er in ons land veel meer boerenzwaluwen vlak na het beëindigen/volbrengen van hun tweede broedsel of vervolglegsel (soms al augustus maar meestal vanaf de eerste decade van september), voorkomen die al met de rui van de binnenste handpen P1 gestart zijn. Het RAS project Boerenzwaluw eindigt vaak al eerder zodat tijdens dit onderzoek maar sporadische gevallen ontdekt worden. Langer doorvliegen op de broedplaats tijdens RAS onderzoek levert m.i. meer positieve gevallen van vroege rui op.

Bij de massavangsten van boerenzwaluwen op de slaapplekken wordt de start van de rui van de binnenste P1 vaak niet opgemerkt omdat de tijd voor metingen en controle vaak ontbreekt. Voor het grootste deel echter zijn het eerstejaars boerenzwaluwen die op de slaapplekken gevangen worden. Er zou speciaal op de volwassen vogels gelet kunnen worden of er ook vroege rui van handpennen kan worden vastgesteld. Belangrijk is dan dat deze ruiscoring van de handpennen (per ringnummer) goed wordt vastgelegd (Ginn, & Melville 1983). Zie ook daarvoor de CES handleiding (van Spanje & Majoor 2012) en dat het aantal gecontroleerde volwassen boerenzwaluwen per vangstdag niet vergeten wordt te noteren.

Voorbeeld rui notitie boerenzwaluw:

L(200000000) R(100000000). L is daarbij de linker vleugel en R de rechter.

Tussen haakjes staan 9 handpennen (P1 t/m P9), pen P10 is de kleinste en reken ik niet mee omdat de rui van deze pen vrijwel niet te zien is.

Bij L is 2 de meest binnenste pen P1, daarna volgen dan P2, P3, etc.

De maximale ruiscoring kan dus 45 zijn (zie van Spanje & Majoor 2012).

In dit voorbeeld is de maximale ruiscoring 2. Is rechts (R) gelijk aan links (L) dan links noteren L(200000000) R = idem.

Gegevens toevoegen aan GRIEL.

Ruiscore's altijd goed documenteren. Zo kan je altijd herleiden wat de score per handpen is geweest en de vordering van de rui in de tijd beter vastleggen. Een totale som van de ruiscore zegt in veel gevallen veel minder over de individuele groei van de pennen. Een totale ruiscore kan je in GRIEL bij de BIOMETRIE noteren doch het is raadzaam om de ruiscore van links en rechts bij opmerkingen volledig weer te geven als daar nog ruimte voor is. Is er een speciale ruikaart van de vogel dan kan deze bij het ringnummer onder aan het record (na de Biometrie) toegevoegd worden bij (bestand(en)).

Literatuur.

- Bub, H. (1981). Lerchen und schwalben. p.88-100: Rauchschwalbe, Hirundo rustica. A. Ziemsen verlag, Wittenberg Lutherstadt.
- Cramp S., (1983). Handbook of the Birds of Europe the Middle East and North Africa. Volume V. p.262-278. Oxford University Press, Oxford, New York.
- Ginn, H.B. & Melville, D.S. (1983). Moults in birds. BTO guide 19. BTO, Tring
- De Jong, J. (2012). Boerenwaluw Journaal Friesland 2012. (eigen uitgave).
- De Jong, J. (2013). Boerenwaluw Journaal Friesland 2013. (eigen uitgave).
- van Spanje, T. & Majoor, F. (2012). Constant Effort Site (CES)- Handleiding. Vogeltrekstation Wageningen.
- Svensson, L. (1992). Identification Guide to European Passerines. p.72-73. Fourth edition, Stockholm.

Jan de Jong